
INTERPRETACIJA DRAME *IZVANJAC* IGORA BOJOVIĆA

Bojana Pržić

In his interpretation of the play "Izvanjac" (The Alien) by Igor Bojović the author focuses on its most significant formal and substantive features. This "sequence of tragic-historical events" is related to Montenegro during the time of Peter I Petrović Njegoš, i.e. the beginning of the 19th century. The thematic framework is borrowed from Simo Matavulj's novel "Uskok", but Bojović elaborates a tragic piece in a special way, combining comic and ironic. Special attention in this drama is devoted to the elements of legend.

Dramski pisac i scenarista Igor Bojović rođen je u Nikšiću 1969. godine. U Beogradu je završio Fakultet dramskih umjetnosti (odšek dramaturgija), đe se pokazao kao odličan student. Pohađao je i Internacionalnu ljetnju školu Kraljevskog dramskog pozorišta iz Londona. Radio je u Crnogorskom narodnom pozorištu, u Pozorištu lutaka „Pinokio“ u Zemunu, a radi kao direktor u Pozorištu „Boško Buha“ u Beogradu. Autor je brojnih dramskih tekstova, a posebno mjesto u njegovom opusu imaju drame za đecu. Neki od njegovih komada su *Mačak u čizmama*, *Izvanjac*, *Ženidba kralja Vukašina*, *Vučji okot*, *Hepi end*, *Lavirint*. Dobitnik je brojnih nagrada, a Sterijinu nagradu je dobio za drame *Mačak u čizmama* i *Izvanjac*. Za doprinos dramskom stvaralaštvu za đecu dobio je Zmajevu nagradu. Može se reći da Bojović „pripada najužem krugu naših pisaca koji

pozorišno misle, koji znaju da je dramski tekst jedino živ i plodan u pozorišnoj predstavi ili na filmu“.¹

Drama *Izvanjac* prvi put je objavljena 1994. godine u časopisu *Scena* (Novi Sad), a premijerno je izvedena 4. maja 1995. godine na Cetinju. Kako se uz naslov drame i navodi, riječ je o „slijedu tragičesko-istorijskih zbitija iz vremena kad su hati krilati svijetom jezdili“.² Dakle, pred nama je tragičan komad, ali na osoben način ostvaren: „Bojović ne insistira na tragičnim akcentima, njegovi likovi ne lamentiraju, ne uzdišu (Krstinja za nadoknadu svakog jutra obigra lelekom selo, da se pomenu poginuli). On vješto ne dajući mu formalan i ilustrativan oblik, tragično pokazuje kao svakodnevicu, kao način života, ili kao uslov života.“³ U drami *Izvanjac* miješaju se elementi tragičnog i komičnog. Tragična je sudbina rimskog grofa Đovanija, tj. Jovana Uskoka, kao i sudbina crnogorskih junaka koji ginu u borbi protiv Turaka. Komične su pojedine situacije i replike, a posebno je komičan lik oca Filariona koji je uglavnom pijan.

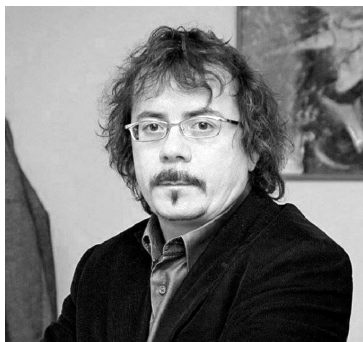
Drama ima osobenu formu: nije podijeljena u činove, već u dvadeset četiri prizora. Može se reći da je upotrijebljen postupak montaže što podrazumijeva povezivanje dramskih scena u određeni linearni slijed, te mogu biti čvršće ili labavije povezane.⁴ Ono što je posebno interesantno jeste da prva scena i posljednja na neki način predstavljaju okvir drame, okvirnu priču. Naime, i u prvom i u posljednjoj sceni pratimo dijalog

¹ Goran Bulajić, „Viva ovo, viva ono“, u: Igor Bojović, *Izvanjac: slijed tragičesko-istorijskih zbitija iz vremena kad su hati krilati svijetom jezdili*, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 1998, 129.

² Igor Bojović, *Izvanjac: slijed tragičesko-istorijskih zbitija iz vremena kad su hati krilati svijetom jezdili*, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 1998.

³ Goran Bulajić, cit. djelo, 132.

⁴ Vidi: Marina Milivojević-Madarev (ur.), *Vodič kroz kreativni dramski proces*, BAZAART, Beograd, 2012, 64–65.

Igor Bojović
(1969)

Milice i njenog sina. Sin, nazvan po ocu Jovan, želi da sazna ko mu je bio otac i na kraju zaključuje da će on osvetiti oca. Stiče se utisak da Milica ima ulogu naratora. U ekspozičiji se upoznajemo s gorućim problemima Crne Gore tog doba – suzbijanje krvne osvete, te se upoznajemo s Đovanijevim likom, porodicom kneza Draga, Zagarčanima, Petrom Prvim. Zaplet jeste ljubav između Đovanija i Milice kojoj će potvrdu naći u tajnom vjenčanju. Radnja kulminira u dvoboju – Zagarčani šalju knezu Dragu jabuku, kojom ga izazivaju na dvoboj jer je njegova ćerka pogazila obećanje koje im je dato i udala se za izvanjca, no Đovani je taj koji jede jabuku i kasnije gine u dvoboju. Radnja se raspliće: Milica je trudna i utočište nalazi kod Petra Prvog; Crnogorci pobjeđuju u borbi protiv Turaka iako je mnogo palih junaka, a knez Drago i žena mu Krstinja skončavaju u zapaljenoj kolibi ne želeći da ostave mogućnost da to neprijatelj učini.

Tematski se ova drama veže za jedan poseban istorijski period Crne Gore – vrijeme Petra I Petrovića Njegoša, dakle, govorimo o početku XIX vijeka. Taj period obilježen je vladčinim nastojanjem da suzbije krvnu osvetu među crnogorskim plemenima, ali i borbama protiv Turaka. Može se reći da pratimo dva dramska toka, te je drugi vezan za rimskog grofa Đovanija, koji je izvanjac u Crnoj Gori (na silu je odveden u *ćesarsku* vojsku, odakle je uspio pobjeći te se ponadao boljoj sudbini među

Crnogorcima) i ljubav koja se rađa između njega i Milice, ćerke kneza Draga, koja je, pak, obećana Zagarčaninu jurodivom protiv svoje volje. Od početka do kraja dramska radnja je praćena legendom o krilatom konju Jabučilu, kroz didaskalije, ali i na nekim mjestima kroz replike. Važno je naglasiti da je posrijedi preuzimanje okvira za priču iz narodne legende i narodnih pjesama, kao i, što je i više nego jasno – iz romana *Uskok* Sima Matavulja. No, ko god je čitao pomenuti roman može uočiti o kolikim je zapravo razlikama riječ posebno kad je u pitanju karakterizacija likova, a u drami *Izvanjac* je izostala i prećerana romantičarska patetika.

Jezik kojim govore likovi u ovoj drami je bogat, narodni crnogorski jezik, čime se nastoji što uvjerljivije predstaviti likove iz ondašnje Crne Gore. Kao govornik sa stranog govornog područja javlja se Đovani, izvanjac, za čiji će jezik (italijanski) Krstinja reći da je vjerovatno njemački, čim ga ne razumije. Ovđe možemo govoriti o lingvostilskoj karakterizaciji likova i reći da je jezik likova regionalno obojen, odnosno da uvjerljivo prikazuje crnogorsko govorno područje, a u poslanicama Petra Prvog jezik i stil doprinose predstavljanju vladičanske uloge.

Dramski sukob nastaje iz konflikta emocija likova i onoga što nameće kolektivni moral: Milica je obećana Zagarčaninu, ali odlučuje da se uda za Đovanija. Tu uočavamo i motivisanost Đovanija na određene postupke, ali prije toga se javlja njegova motivisanost da se stopi sa crnogorskim življem, da postane jedan od njih. Dakle, antagonisti u ovoj drami jesu Zagarčani kojima se Đovani od samog početka ne dopada, a nesporan je i njihov sukob s knezom Dragom. Oni se do kraja drže obećanja koje im je dato, čime još više doprinose stvaranju napetosti.

Sporedni likovi takođe imaju važnu ulogu u ovoj drami. Krcun strada da bi se pokazalo da se državna stega mora poštovati i da se krvnoj osveti mora stati na put. Knez Drago, njegov

brat, takođe odustaje od krvne osvete. Vladika Petar Prvi ima ulogu savjesti i pomiritelja među zavađenim plemenima, a on pruža i pomoć trudnoj Milici nakon smrti Đovanija. Krstinja je kao ženski lik tu da, nažalost, pokaže kakav je odnos prema ženskoj deci u Crnoj Gori bio u tom vremenu, u kojem čak ni majke nijesu imale razumijevanja za njih. Škrnjo ima ulogu glasnika, a otac Filarion je krajnje komičan lik, uvijek pijan ne bi li bio bliži Bogu. Otac Filarion tajno vjenčava Đovanija i Milicu, te u tom tajnom vjenčanju uočavamo sličnost sa Šekspirovom tragedijom *Romeo i Julija*. Dječak, sin Đovanijev, pojavljuje se u okvirnim prizorima i on je taj koji pokreće priču svojom radoznalošću.

Patrijarhalni crnogorski moral i ideal junaštva upravljaju većinom likova. Vrlo im je važno da ih prati glas da su ostali svijetla obraza, da su valjano, čojski i junački postupili. Ali da li se u tom postupanju zaista prema svima valjano postupa? Knez Drago pokušava da ispoštuje vladčinu riječ i odustaje od krvne osvete, ali zato daje sreću svoje ćerke, iako mu to teško pada. Ono što je u ovoj drami dato na jedan osoben način, potpuno drugačiji od onoga što bismo očekivali za vrijeme u kojem se radnja odvija, jeste postupak kneza Draga s početka drame: on je taj koji ubija brata Krcuna kojem je tako već presuđeno – on time izražava neslaganje s voljom stege državne koju sprovodi Petar Prvi. Đovani je svoje saživljavanje sa crnogorskim moralom potvrdio time što je pojeo jabuku i izašao na megdan Zagarčaninu, đe i gine. Možemo zaključiti da se prepliću u svemu navedenom etička, psihološka i biološka karakterizacija likova. Kad je o biološkoj karakterizaciji riječ, moramo pomenuti Jevrema jurodivog za kojeg se u popisu lica navodi da je „rođen jurodiv, pređe vakta, za ovca-ma, u planini, sred leda i snijega“ – kad likovi govore o mogućoj sudbini njegovoj i Miličinoj, odnosno o njihovom porodu, naglašavaju mogućnost nasljeđivanja određenih mentalnih osobenosti.

Čovjeka kojem je Milica obećana, Jevrema, uglavnom niko po imenu ne pominje – on je prosto „jurodivi“. Dakle, njegovo mentalno stanje je uzeto kao glavno njegovo obilježje. Đovanija pojedini nazivaju izvanjcem, te ga tako nastoje izopštiti što je više moguće i držati dalje od svoje crnogorštine, dok ga sa druge strane Dragova porodica i vladika oslovljavaju i imenom Jovan, što bi bio domaći ekvivalent za njegovo ime.

Đovanijev lik se u radnju uvodi u trećem prizoru. Mjesto dešavanja je guvno u selu Gradac i u toku je suđenje Krcunu za ubistvo Radoja Cuce. Đovani je ranjen i traži pomoć na italijanskom uz po koju riječ crnogorskog i sve vrijeme ponavlja „Viva Korzika, viva Sicilija, viva Apenini, viva Montenegro“, ne bi li tako pokazao da nije neprijatelj. Prisutni misle da ga je „lumbarda u glavu zgodila“.⁵ Zagledaju ga, oduševljavaju se njegovim cipelama, epoletama. U toj gužvi jedino knez Drago (čijem se bratu sudi) odlučuje da vodi stranca u svoj dom dok mu rane ne zacijele. Ono što moramo pomenuti jeste da u pojedinim prizorima dolazi do isticanja Đovanijeve klasne pripadnosti, odnosno njegovog grofovskog roda. Tu prije svega imamo na umu razgovor između njega i Milice o dvorskom životu, menuetu, načinu hoda. Svemu tome suprotstavlja se Miličina neposrednost, prirodnost i jedina igra koju ona zna – crnogorsko oro.

U didaskalijama se upoznajemo s ambijentom u kojem se dešava radnja, predočavaju nam se pojedine kretnje i gestovi aktera. Važno je naglasiti da se kroz didaskalije upliću legendarni motivi. Upravo zazivanjem legende uključuju se nerealistički elementi u dramski tok: krilati konj i svjetlost koja ponajviše prati prizore bitke i Đovanijevog dvoboja sa Stanojem. Na kraju tragičnog čina, poput *deus ex machina* u tragedijama, opet se pojavljuje Momčilo s konjem Jabučilom,

⁵ Igor Bojović, *Izvanjac: slijed tragičesko-istorijskih zbitija iz vremena kad su hati krilati svijetom jezdili*, 22.

te možemo zaključiti da je takva funkcija legendarnog u potpunosti u skladu s onovremenim crnogorskim mentalitetom i folklorom.

Preovladava dijalog kao oblik izražavanja – upravo kroz dijalog najbolje do izražaja dolaze suprotstavljeni stavovi. Kad je riječ o monolozima, to su uglavnom kratki i komični monolozi pijanog oca Filariona, a u Miličinim monolozima je ulavnom sadržana narodna pjesma *Ženidba kralja Vukašina* (posebno treba obratiti pažnju na tumačenje lika nevjerne Vidosave iz ove pjesme i veze s unutrašnjim sukobima Miličinim koja je obećana Zagarčaninu protiv svoje volje, a zaljubljuje se u Đovanija). Možemo reći da se dramska napetost postiže riječima, ali još više postupcima. Jedan za drugim postupak Đovanijev i Zagarčaninov dovode radnju do tragičnog završetka.

U drami se uglavnom navodi mjesto radnje, a u pojedinim didaskalijama je navedeno i vrijeme. Nekad se o vremenu radnje zaključuje i iz replika, a važno je imati na umu i pojedine historijske događaje: u trećoj sceni se čita poslanica Petra Prvog s datumom 5. septembar 1820. godine, a 1820. godine se desila borba Crnogoraca i Turaka u Morači, što i jeste jedan od događaja u drami. Okvirni prizori, prvi i dvadeset četvrti, vežu se za Cetinjski manastir ljeta gospodnjeg 1827. godine. Legenda o krilatom konju vezana je za godinu hiljadu i davnu.

Poseban detalj koji se ističe u nekom prostoru jeste drvena figura krilatog konja sa koje Milica čisti prašinu u prvom prizoru i kojoj govori narodnu pjesmu. Figura je u bliskoj vezi s legendom o krilatom konju Jabučilu kojom je drama protkana. Osim legende i narodnih pjesama u ovoj drami u stihovima koje upućuje Đovani Milici aludira se na Petrarku i Dantea – Đovani diže Milicu do pjesničkih visina sa kojih su opjevane Laura i Beatrice (Laura u Petrakinoj poeziji, Beatrice u Danteovoj) i ukazuje na osećanja koja ima prema njoj, ali se ističe i kontrast između njihovih kultura upotrebom posebnih poetskih oblika.

Raspoloženje u drami je uslovljeno isticanjem junačkog patosa – koliko god da je tragičnih okolnosti i svršetaka, sve se nastoji stoički podnijeti i opravdati višim ciljevima i potrebom da se ostane čistog obraza. Pažnju odvrćaju i brojni humoristični momenti i replike.

Kad je u pitanju istorijska karakterizacija ističe se važnost vremena i mjesta u kojem likovi djeluju – to je plemenski uređena Crna Gora u prvim decenijama XIX vijeka. Vladika i vladar ponajviše kletvama pokušava obuzdati narod, prije svega ne bi li se iskorijenila krvna osveta. Koliko se njegova riječ i kletve smatraju moćnima ponajviše govori o mentalitetu crnogorskoga naroda u tom periodu. Patrijarhalna konzervativna zajednica sputava mladost – Milica je obećana nekome koga ne voli samo da krv ne bi pala. Đovani je neko ko je poremetio njihov poredak, a sve to vodi njegovom tragičnom svršetku. Porazavajuće je to što svjedočimo Krstinjinom odricanju rođene ćerke jer nosi Đovanijevo dijete, a obećana je Zagarčaninu. Gore od toga je što ne možemo zaniijekati činjenicu da su i u našem vremenu kod mnogih preživjela i nanovo oživjela takva moralna načela. U jednom trenutku, u posljednjem prizoru, javlja se nada u spas od pogubnih svjetonazora – i to školovanjem. Osloboditi se primitivnog, uskovidog gledanja na život, ili bolje rečeno, žmurenja pred njim. No, što ćemo ako nas i tamo pogrešno nauče? Hoćemo li se opet vratiti na početak?

Literatura:

Primarna literatura

- Bojović, Igor, *Izvanjac: slijed tragičesko-istorijskih zbitija iz vremena kad su hati krilati svijetom jezdili*, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 1998.

Sekundarna literatura

- Beganović, Davor, *Protiv kanona: mlada crnogorska književnost i okamenjeni spavač*, Plima, Ulcinj, 2010.

- Jovanović, Borislav, *Svemoderna Montenegrina: od tradicionalizma do postmodernizma: eseji, prikazi i članci iz ovovremene (i ne samo ovovremene) crnogorske književnosti: završetak jedne trilogije*, CDNK, Podgorica, 2010.

- Jovanović, Borislav (prir.), *Nova crnogorska književnost (zbornik)*, Plima, Ulcinj, 2011.

- Milivojević-Madžarev, Marina (ur.), *Vodič kroz kreativni dramski proces*, BAZAART, Beograd, 2012.

- Nikčević, Milorad & Sabljčić, Jakov (ur.), *Najnoviji glasovi crnogorske proze: književnoteorijski i izborni pregled*, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH – Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Osijek – Cetinje, 2007.

- Sabljčić, Jakov, *Hrvatski i crnogorski roman: međuknjiževna tumačenja*, Institut za crnogorski jezik i književnost – Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Podgorica – Cetinje, 2010.

- Sabljčić, Jakov, *Hrvatske i crnogorske književne teme*, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH: Udruga za promicanje i popularizaciju znanosti „Znaš“ – Institut za crnogorski jezik i književnost, Osijek – Podgorica, 2014.